נאמנות בבדיקת תולעים

א. רש"י מסכת גיטין דף ב עמוד ב

ומשני עד אחד נאמן באיסורין - שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה ועל ניקור הגיד והחלב.

ב. תוספות מסכת גיטין דף ב עמוד ב

עד אחד נאמן באיסורין - פי' הקוני שהרי האמינה תורה כל אחד ואחד על הפרשת תרומה ושחיטה וניקור הגיד וחלב ולא היה לו להזכיר הפרשת תרומה ושחיטה דבהנהו נאמן אע"ג דאיתחזק איסורא משום דבידו לתקנם ... ומה שאנו סומכין על הנשים בשחיטה אע"פ שאין יודעות הלכות שחיטה כיון שבידה ללמוד לשחוט או להשכיר אחרים שישחטו לה כבידה דמי וא"ת ומנא לן דע"א נאמן באיסורין וי"ל דילפינן מנדה דדרשינן בפרק המדיר וספרה לה לעצמה וא"ת אם כן אפילו איתחזק איסורא וי"ל דאינה בחזקת שתהא רואה כל שעה וכשעברו שבעה טהורה ממילא ולא איתחזק איסורא וגם בידה לטבול.

ג. תוספות מסכת פסחים דף ד עמוד ב

הימנוהו רבנן בדרבנן- אע"ג דכל דבר שהוא בידם מהימנינן להו לנשים ועבדים ואפי' מדאו' דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור ובפ' המדיר גבי מאכילתו שאינו מעושר משמע שסומך עליה לענין חלה ומעשר מ"מ גבי בדיקת חמץ אע"ג דבידם מ"מ אי הוי מדאו' לא מהימנינן להו משום דאיכא טירחא יתירתא וצריך דקדוק גדול כדמוכח בירושלמי שמפרש מפני שנשים עצלניות הן ותחומין דרבנן מהימנינן להו לאשה ועבד ולא קטן מדתניא בפ' כיצד מעברין אפי' עבד ואפילו שפחה נאמנת לומר עד כאן תחום שבת אבל קטנים לא דגריעי טפי מדחשיב להו בשמעתין בסוף ובפרק שני דכתובות אלו נאמנים להעיד בגודלן מה שראו בקוטנן עד כאן היינו מהלכין בשבת משמע אבל בקוטנן לא היינו משום דתחומין אין בידם כלל לכך אין נאמנים כמו בבדיקת חמץ.

ד. הר"ן על הרי"ף מסכת פסחים דף א עמוד ב

ואמרי' נמי בגמ' דהיכא דמוחזק לן דלא בדוק וקאמרי הני אנן בדקנוהו דמהימני כיון דבדיקת חמץ מדרבנן הוא דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי המנינהו רבנן בדרבנן ואיכא למידק דהכא משמע דנשים לא מהימני אלא בדרבנן ואילו בפרק המדיר (דף עב) אמרינן מאכילתו שאינו מעושר ופרכינן היכי דמי אי דידע נפרוש ואי דלא ידע נסמוך עילוה אלמא סמכינן עלייהו אפי' בדאורייתא ועוד שהרי מעשים בכל יום שאנו מאמינים אותן על השחיטה ועל הניקור יש לומר שמתוך שבדיקת חמץ [צריכה] דקדוק גדול ונשים עצלניות הן אי לאו מדרבנן בעלמא הוא לא סמכינן עלייהו אבל בשאר איסורין סמכינן והכי איתא בירושלמי דאיתא מאן דאמר התם דלית כאן נשים דהן עצמן נאמנות הן ואיכא מאן דאמר מתוך שהן עצלניות בודקות כל שהוא:

ה. הר"ן על הרי"ף מסכת חולין דף א עמוד א

והא דאמרינן בפ"ק דפסחים (דף ד ב) גבי ביעור חמץ דכיון דמדרבנן הוא הימנינהו רבנן בדרבנן דאלמא הא בדאורייתא לא מהימני הא אמרינן התם טעמא בירושלמי מתוך שהנשים עצלניות הן בודקות כל שהוא כלומר מתוך שאין שם חמץ ידוע תולות לומר שאין שם חמץ ומקילות ואי דאורייתא לא מהימני אבל בשאר מילי מהימני אפילו בדאו' ומעשים בכל יום שסומכין עליהן במליחה ובניקור הבשר אף על פי שיש בו טורח מרובה מפני שהן יודעות מקומות החלב והחוטין. ולא אמרו בודקות כל שהוא אלא במה שאין שם איסור ידוע ויכולות לתלות כמו שפירשנו

ו. שולחן ערוך יורה דעה סימן קכז סעיף ג

עד אחד נאמן באיסורים, להתיר, אבל לא להחמיר. הגה: ...ואשה נאמנת בדבר איסור לומר: תקנתיו (ר"ן), ודוקא בודאי איסור, כגון ניקור בשר וכדומה לו, אבל בספק שמא אין כאן איסור, כגון שצריכה לברר דגים טמאים מטהורים (א"ו הארוך), או איסור שיש בו צדדים להקל (שם בר"ן), אין אשה נאמנת, דאשה דעתה קלה להקל. קטן אין לו דין עד להיות נאמן באיסורין; מ"מ בקטן חריף ובקי בדבר, ואיכא רגלים לדבריו, יש להחמיר אם מעיד על דבר איסור. ואם מעיד על איסור דרבנן להקל, ולא אתחזק איסורא, כגון בדיקת חמץ, נאמן, דהימנוהו רבנן בדרבנן; אבל אם אתחזק איסורא אינו נאמן כלל.

ז. ש"ך יורה דעה סימן קכז ס"ק ל

או איסור. וכן דבר שיש בו טרחא אין הנשים נאמנות דנשים עצלניות הן כדכתבו התוס' (שם) וכן קבלתי שאין הנשים נאמנות על ניקור האחוריים כי אין לך מילתא דטריחא יותר ממנו ומפני עצלותם לא יפשפשו כ"כ ומ"ש המחברים שהנשים נאמנות בניקור בסתם ניקור קאמרינן דהיינו הפנים כ"כ מהרש"ל פ"ק דחולין סי' ב' וע"ל סי' פ"ד ס"ק ל"ד:

ח. שולחן ערוך יורה דעה סימן פד סעיף יא

אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ הנראה לעינים, כגון חומט, אסור לאכול מבדיקתה. אבל אם לא נמצאו אלא תולעים המתליעים בתוך העלים, שאינם נראים אלא לאחר שליקתן, מותר לאכול מבדיקתה.

ט. ש"ך יורה דעה סימן פד ס"ק לה

אשה שנמצא כו'. דעת מהרש"ל באו"ש ובספרו שם דאין הנשים נאמנות בבדיקה שיש בה טורח דאמרינן עצלניות הן והא"ח והמחבר מיירי בדבר שאין בה טורח אבל בברירת קטניות ודגים קטנים ושאר דברים שיש בהן טורח אין נאמנות באיסור דאורייתא והר"ב בת"ח שם ד"ט כתב שאין המנהג כדבריו רק הנשים בודקות הקטניות והפירות וסמכינן עלייהו ואף על גב דבברירת דגים קטנים כתב בהג"ה ס"ס קכ"ז דאשה אינה נאמנת שאני הכא כיון דלא אתחזק איסורא גם כי יש הרבה צדדים להקל והילכך אף על גב דקיי"ל לאיסור מ"מ סמכינן עלייהו וכן כתב בת"ח שם:

י. ים של שלמה מסכת חולין פרק ג סימן ק

כל אילו שצריכים בדיקה יפה ואיכא טירחא יתירה אין הנשים נאמנות בבדיקה, וכמ"ש בריש מכילתא (פ"א סימן ב) שאינן נאמנות על ברירת בדיקת דגים קטנים, ומה שמ"כ (א"ח ה' איסורי מאכלות סימן מ"א), אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ אסור לאכול מבדיקתה, דמשמע הא לא נמצא שרי לאכול מבדיקתה, אפשר דמיירי בבדיקה שאין בה טורח כ"כ, או ס"ל דנשים נאמנות לעולם.

יא. תורת החטאת כלל מו אות ט

כתב בית יוסף עוד בשם ארחות חיים ... עכ"ל וראיה לדבריו דסמכינן נמי אבדיקת נשים ולא אמרינן דנשים עצלניות ולא יבדקו יפה כמו שאמרינן גבי שאר איסור דאו' ומהר"ש כתב באיסור והיתר שלו דאין הנשים נאמנות ואין המנהג כדבריו רק הנשים בודקות הקטניות והפירות וסמכינן עלייהו אפשר דטעמא מאחר דלא הוחזק איסורא גם כי יש הרבה צדדים להקל כמו שנתבאר לעיל אע"ג דאנו מחמירין מ"מ סמכינן עלייהו ופוק חזי מה עמא דבר.

יב. איסור והיתר למהרש"ל סימן מו

[מע"ש: ומהר"ם בתורת חטאת כתב לילך אחר המנהג שהנשים בודקות אותם. ושכח מה שכתב במרדכי (ב"מ ר' שסו) דאין הולכין אחר המנהג אלא שנקבע ע"פ ותיקין גדולי הדור. וזה הוא מנהג בורות. ואני לא כתבתי אלא לבטל המנהג הרע. ובספרי ריש חולין כתבתי שכך נמצא בשם ר"ת, ואולי אם היה רואה ספרי לא היה כותב]

יג. פרי מגדים יורה דעה שפתי דעת סימן פד ס"ק לה

ועמ"י כלל מ"ו אות ל"ב תמה עליו דבסי' קכ"ז נמי לא איתחזק איסורא ומה שכתב שיש צדדים להקל אדרבה כל שיש צד להקל אף היא מקילה לעצמה ותי' דיש לחלק בין צד לקולא ובין הרבה צדדין עכ"ל והרבה צדדים היינו שמא לא יש ושמא בדקה ושמא נימוחו ובטילי ועכה"ג בהגהות ב"י אות ס"א דנאמנת אשה מטעם דהוה ספק דרבנן וירצה דבריה דאין בטילה דרבנן ומ"מ יש לעיין ביה דהא אפשר לברר האיסור וכל שיש להכיר האיסור ל"ש ביטול.

יד. ערוך השולחן יורה דעה סימן פד סעיף פא-פב

אמנם המנהג אינו כן בכל תפוצות ישראל וכל הנשים בודקות הקטניות והפירות והירקות וסמכינן עליהן [ש"ך ופר"ח] וכ"כ רבינו הרמ"א עצמו בספרו ת"ח ולא דמי למ"ש בסי' קכז דהכא לא אתחזק איסורא [שם] וכן נראה להדיא מדברי רבינו הב"י בסי' זה סע' יא שכתב אשה שנמצא אחר בדיקתה שרץ הנראה לעינים כגון חומט אסור לאכול מבדיקתה אבל אם לא נמצאו אלא תולעים המתליעים בתוך העלים שאינן נראין אלא אחר שליקתן מותר לאכול מבדיקתה עכ"ל הרי מפורש שהנשים נאמנות ובאמת נוכל לומר דגם כאן הוה רק איסור דרבנן דהא התולעים נבטלו בקדרה בס' ואי משום דבריה אפי' באלף לא בטיל הא זהו רק מדרבנן וא"כ הא בחמץ מהימני אף בטירחא יתירא כשהוא דרבנן ולמה לא יהיו נאמנות גם בכאן [פמ"ג בשם כנה"ג] ועוד כתב אחד מן הגדולים דעתה החוש מעיד שיש יותר לסמוך על בדיקת נשים שמעיינות הרבה יותר מאנשים שנחפזים לצאת לעסק [כרו"פ יט]...

ובעיקר הדבר אני תמה דאיך אפשר לומר ח"ו דנשים שלנו יקילו באיסורים מפני הטורח והלא ראינו טרחתן המרובה בכל דבר השייך לאיסורים וזה שאמרו בגמ' גבי בדיקת חמץ ובעירובי תחומין דאלו היה איסור דאו' לא מהימני לאו משום דמקילי באיסורין אלא הענין הוא כמ"ש הרשב"א ז"ל בריש ספרו תוה"ב וז"ל דבדיקת חמץ צריכה בדיקה בחורין ובסדקין ונשים עצלות הן ומימר אמרי חמץ בחו"ס ליכא וכו' ובתחומין נמי צריך בקיאות...הא בעלמא אפילו בדאו' מהימני ומעשים בכל יום שאנו סומכין עליהן בניקור גיד וחלבים ומליחה ואע"פ שהן דאו' וניקור בשר צריך טירחא יתירתא אלא שהן יודעות שיש חלבים וגידין וחוטין שצריך לחטט אחריהן ובודקות יפה יפה עכ"ל ולמדנו מדבריו דכל שיודעות שיש כאן איסור אפילו אם הטירחא מרובה לא יניחו מידן בלא בדיקה יפה יפה ובבדיקת ירקות ופירות וקטניות הלא יודעות שמוחזקין הן בתולעים ובודקות יפה יפה ולא דמי לברירת דגים טמאים מטהורים דאין זה דבר ההוה בתמידיות ורק במקרה בעלמא ולא ידעו ולא יבינו ויתלו להקל מפני עצלותן אבל בדברים שמעשים בכל יום ובכל שנה ודבר ההוה בתמידיות וידוע לכל חלילה להן להוציא מתחת ידן בלא בדיקה יפה יפה ומימינו לא שמענו אפילו על צדיקי וגאוני עולם שלא יסמכו על נשותיהן הכשרות בבדיקת תולעים וכן בנות ישראל העובדות בשכירות אם הבעה"ב מכיר אותה שהיא יראת ד' ומדקדקת באיסורים יכול לסמוך עליה ואם לאו אל יסמוך עליה לבדה ויראה בעצמו כשאין לו

אשה או אין אשתו בבית או יבקש אשה מהנשים הכשרות שתעיין בברירת התולעים והמילבי״ן:

טו. חידושי הריטב״א מסכת פסחים דף ד עמוד ב

הימנינהו רבנן בדרבנן. יש מפרשים דמשום עבדים וקטנים נקטה דאילו בנשים אף באיסורין של תורה נאמנים דהא חזינן שהאמינתה תורה על נידתה וגבי מעשרות, כדתנן עשרתם ערבתם, וכדאמרינן בכתובות פרק המדיר גבי עוברת על דת היכי דאמי אי ידע נפרוש אי דלא ידע מנא ידע, ומעשים בכל יום אנו סומכין עליהם במליחה וניקור הבשר, וכן אמר בירושלמי (ה״א) אין כאן נשים, ויש פירוש אחר, וזה העלה עיקר הרי״ט ז״ל, ועוד הקשה הרי״ט ז״ל דגבי תחומין אמרינן הכל נאמנים לומר עד כאן תחום שבת ואפי׳ עבד ואשה ופרישנא טעמא משום דתחומין דרבנן, ותירץ דהתם מיירי בהכחשה דאילו מדאורייתא עד אחד בהכחשה אינו כלום,

טז. שיטה מקובצת מסכת כתובות דף כח עמוד א

ועוד דשבת היא מצוה תדירה בכל שבוע ובדברים שהם ענין צרכי הבית ותדיר בכל יום נשים נאמנות אפילו בדאורייתא כגון בנקור בשר ובמליחתו ובספירת נדה. ע״כ:

יז. חידושי הרמב״ן מסכת גיטין דף ב עמוד ב

עד אחד נאמן באיסורין. פי׳ רש״י ז״ל שכל אחד האמינתו תורה על הפרשת תרומה ונקור בשר וגיד הנשה ושחיטה, וי״מ משום דכתיב וספרה לה לעצמה, וק״ל התם הא איתחזק איסורא שאפילו פירסה נדה עמו במטה או שילדה סופרת לעצמה ונאמנת על טבילתה וניגמר מינה דעד אחד מהימן אפילו איתחזק איסורא, אלא שאני התם שמתוך שנאמנת לעצמה נאמנת נמי לבעלה

יח. ספר מגן אבות (למאירי) ענין יב

נהגו בנות זריזות בגלילותינו אלה ע״פ חכמי הדורות הקדומים שלא לאכול פולים ועדשים שלא בבדיקה אלא שאין מחמירות בבדיקתן כל כך... והיו אותם התלמידים צווחים עלינו הרבה ומחזיקים אותנו כמחזרים אחר הקולא, על שאין אנו מוחין בידן, ועל שאין אנו מכריזין ומזהירין שלא לאכול מהן אלא ע״י בדיקה מעולה... נמתי להם. הניחו לבנות שלנו דהני נשי דידן בנות מורין אינון, ואי לאו דחזו בבי נשא לא עבדי אף הן... וזו היא הבדיקה הרגילה לנשים שלנו ודיינו בכך... ומאחר שמצינו הדברים מבולבלים ושאין האיסור ברור ומחוור בידינו כל כך, כל שהלכה רופפות פוק חזי מה עמא דבר ומנהגם של אבות תורה היא ועליו אין להוסיף.

יט. מחזיק ברכה יורה דעה סימן פד אות לב

אשה וכו׳ דעת מהרש״ל שאין הנשים נאמנות בבדיקה שיש בה טורח ומור״ם בת״ח כתב שהמנהג שהנשים בודקות הפירות והקטניות ועליהן סמכינן ובשבלי הלקט ח״ב סי׳ ד׳ כ״י כתב והקטניות וירקות שנמצאים תולעים די להם בבדיקת נשים ואחזוקי איסורא לא מחזקינן.

כ. שו״ת בית שלמה (דרימר) יו״ד קנו

וע״ד שאלתו שבמקומו נהגו להניח לקטנים וקטנות לבדוק הפלאמין שעושין מהם הפאוודלע מן התולעים ורו״מ חושש אף לענין בדיקת נשים... והנה האמת שכבר נתפשט בכל מקום לסמוך בזה אבדיקת נשים שבודקין הפלומין לעשות הפאדוולא והנח להם לישראל אבל ידעתי ג״כ שהרבה קלי דעת מניחים קטנים וקטנות ג״כ לבדוק ובביתי לא הנחתי לעשות כן... אמנם בלא״ה כל החומרא לענין בדיקת נשים הוא אף שלענין נאמנות באיסורין בכל דוכתא נשים כאנשים הם מ״מ בזה אין נשים נאמנות משום שעצלניות הן ואין נאמנות בדבר שיש בו טורח מ״מ זה דוקא באיסור של תורה אבל בדרבנן נאמנות אף בכה״ג כמבואר בפסחים... מכ״ש לענין בדיקת פלאמין דאין כאן איתחזק מור והוא בידם ואין כאן רק איסור דרבנן דהא מן התורה בטל בס׳ ואין כאן רק חשש משום בריה אין לה ביטול וזה רק מדרבנן בנדון דידן... והפ״מ כתב דהא אפשר להכיר את האיסור וזהו לא שייך בפוודלא ע״כ ודאי דאין כאן רק דרבנן וזה הטעם מספיק לסמוך בדיעבד גם על ברירת קטנים דהא אף אינהו מהימני בדרבנן אף באיתחזק...

כא. מקור חיים ביאורים סימן תלא הקדמה אות א

בדין בדיקה בלא ביטול. רבו הדיעות שהרבה פוסקים סבירא להו דבדיקה בלא ביטול דאורייתא, וטעמם נראה דס״ל דדמי להא דמבואר ביו״ד סימן פ״ד [ס״ח] דפירות שדרכן להתליע במחובר דצריך בדיקה מדאורייתא כיון שהוא דבר המצוי. וה״נ לענין בדיקת חמץ כיון דדבר המצוי הוא להיות חמץ בבית כיון שמשתמשין בו כל השנה.

כב. ברכת אברהם פסחים ב ע״א

ונ״מ מזה נראה דהנה במקו״ח פתיחה תל״א רצה לבאר דין בדיקת חמץ מדאו׳ דכל מקים שמכניס שם חמץ הוה כמי דמצוי שם איסור, כדקי״ל דבפירות שדרכן להתליע חייב לבדוק כדי שלא יעבור על איסור בשוגג ונראה דלא סגי בדבריו דאם כן הרי צ״ע מ״ט מברכין על בדיקת חמץ ילא מצינו ברכה לבדיקת תולעים בפירות ובע״כ דבפירות אין הבדיקה אלא עצה כדי שיוכל לאכול דכיוון דאסור לאכול תילעים א״כ חייב לחשוש בכל פרי ולא יוכל לאכול אא״כ בדק משום דאל״כ הרי לפניו ספיקא דאו׳ משא״כ בחמץ שתקנו חכמים מצות בדיקה אלא דטעם למצוה זו י״ל דשרשה מטעם הך דין דבדיקה בדבר המצוי איסור אבל מ״מ צ״ל שכאן תקנו מצוה ואולי דומיא דמצות תשביתו דקאי על ביטול או על ביעור של חמץ שיש לו בזה הוסיפו חכמים דמצוה לבדוק.